

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
A Comparative Study of Tehran's Governmental and Non-Governmental
Squares in the Area of Urban View
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مطالعه مقایسه‌ای میدان‌های حکومتی و غیر حکومتی تهران در گستره نمای شهری*

فرانک هوشمند شعبان‌آبادی^۱، نیما ولی‌بیگ^{۲*}، مصطفی بهزادفر^۳، محسن فیضی^۴

۱. پژوهشگر دکتری، گروه معماری، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران.
۲. گروه معماری، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران؛ استادیار دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.
۳. گروه معماری، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران؛ استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.
۴. گروه معماری، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران؛ استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۲/۰۲ تاریخ اصلاح: ۹۸/۰۴/۲۴ تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۵/۰۵ تاریخ انتشار: ۹۹/۰۱/۰۱

چکیده

بیان مسئله: گستره حوزه نمای شهری عرصه‌ای است برای دسته‌بندی میدان‌های حکومتی و غیر حکومتی تهران که شباهت‌ها و تفاوت‌های گوناگونی را در این زمینه پدید می‌آورد. تحلیل شباهت‌ها و تفاوت‌ها می‌تواند ویژگی‌های خاص و عام میدان‌های حکومتی و غیر حکومتی تهران را در حوزه‌های نمای شهری آشکار سازد. مطالعه مقایسه‌ای، راهکاری برای تحلیل چگونگی و چرایی تفاوت میدان‌های حکومتی و غیر حکومتی تهران در گستره نمای شهری با وجود شباهت‌های ارائه می‌دهد. دیگر پژوهشگران حوزه‌های نمای شهری، با رویکرد منظر تاکنون برای یک مطالعه مقایسه‌ای در میدان‌های تهران به کار نبسته‌اند. **هدف:** این مقاله بر آن است تا چگونگی و چرایی تفاوت‌ها و شباهت‌های پدیدآمده در حوزه نمای شهری را مورد تحلیل قرار دهد.

روش تحقیق: این پژوهش از نوع کیفی و براساس هدف کاربردی است. مقاله پیش‌روی برای نخستین بار روش مطالعه مقایسه‌ای میدان‌های حکومتی و غیر حکومتی تهران را در حوزه نمای شهری مورد تحلیل قرار می‌دهد. پژوهش بر پایه داده‌های کتابخانه‌ای از یک سو و داده‌های میدانی از سوی دیگر استوار است. از این روی پس از به دست آوردن داده‌ها، فرم‌های گوناگون و اشکال به کاررفته در ساختار معماری و نما از لحاظ چگونگی چینش در کنار یکدیگر نسبت‌های طولی و عرضی، شکل مورد استفاده، مورد مقایسه قرار خواهد گرفت و تأثیرات این شکل‌ها در نماهای میدان به دست خواهد آمد.

نتیجه‌گیری: تحلیل‌های انجام‌شده آشکار ساخت که نظام‌های شکل‌دهنده میدان منتج از تناسبات ابعاد و سطوح بازشوها، جانمایی آن‌ها و هندسه نما بوده که متأثر از کارکرد و جانمایی آن میدان‌هاست. این نظام‌ها هرچند ممکن است در صورت خود در طول تاریخ میدانی ایرانی دچار تغییراتی شده باشد، لیکن از لحاظ محتوا تا چند دهه اخیر تداوم داشته است و می‌تواند به‌عنوان مجموعه شاخص‌هایی جهت طراحی مورد استفاده معماران منظر و شهرسازان قرارگیرد.

واژگان کلیدی: میدان، حکومتی، غیر حکومتی، نما، جداره.

دکتر «مصطفی بهزادفر» و دکتر «محسن فیضی» در دانشگاه آزاد واحد شهرکرد در تاریخ ۹۸/۴/۲۱ انجام شده است. * نویسنده مسئول: ۰۳۱-۳۶۲۵۶۰۱۸ n.valibeig@au.ac.ir

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری «فرانک هوشمند شعبان‌آبادی» تحت عنوان «بازنمایی بصری جداره‌های میدانی قاجار و اوایل پهلوی شهر تهران بر پایه اسناد توصیفی و تصویری» است که به راهنمایی دکتر «نیما ولی‌بیگ» و مشاوره

مقدمه

ساخت میدان در کشور ایران سابقه‌ای طولانی داشته و در تمام دوران مورد توجه بوده است. معماری میدان بر پایه هندسه معماری و شیوه‌های ترسیم هندسی بنا شده است. ویژگی‌های هندسی و تناسبات به عنوان اصلی پذیرفته شده در معماری است. اکثر میدان‌های تهران در داخل بافت و مرکز شهر واقع شده است. در واقع میدان یکی از ارکان جدایی‌ناپذیر شهر است. کالبد نمای شهری میدان عرصه‌ای است برای دسته‌بندی میدان‌های تهران که شباهت‌ها و تفاوت‌های گوناگون را در این زمینه پدید آورده است.

در این پژوهش به بررسی میدان‌های دوره قاجار و اوایل پهلوی واقع در محدوده بافت مرکزی و تاریخی شهر تهران پرداخته خواهد شد. این مقاله درصدد پاسخگویی به پرسش‌های زیر است تا بتواند به معماران، شهرسازان و طراحان علاقمند به بازآفرینی میدان‌ها در محیط کالبدی شهرها و کلانشهرهای معاصر، مفاهیم نهفته هندسی مشترک در میدان‌ها و چرایی آن را معرفی نماید. در این راستا مطالعه مقایسه‌ای شکل‌های معماری و تناسبات شکل‌دهنده نما را مورد بررسی قرار داده است. با بررسی شکل‌های به‌کاررفته در نماها می‌توان نسبت‌های به‌کاررفته در معماری نما را تعیین نمود. بررسی این اصول می‌تواند ویژگی‌های هندسه و اصول به‌کاررفته در بناهای جداره^۱ میدان را مشخص کند.

۱- تناسبات پر کاربرد در نمای شهری میدان‌های حکومتی^۲ و غیر حکومتی^۳ کدام‌ها هستند؟

۲- وجوه شباهت و تفاوت ورودی و رواق در جداره میدان‌های حکومتی و غیر حکومتی چیست؟

۳- وجوه شباهت و تفاوت قاب‌بندی در جداره میدان‌های حکومتی و غیر حکومتی چیست؟ و چه نسبت‌های تکرار شونده‌ای در زمینه نسبت سطح قاب‌ها به سطح جداره در میدان‌ها به کار گرفته شده است؟

مواردی در هندسه نما وجود دارد که تفاوت‌هایی را در نمای میدان‌ها رقم می‌زند. چرایی و چگونگی آن قابلیت مقایسه در این پژوهش را به وجود خواهد آورد. وجود هم‌سنجی در تناسبات ابعاد، سطوح بازشوها، فرم‌های پایه، فرم جداره، خط آسمان که زمینه‌ساز شباهت‌ها و تفاوت‌ها بین میدان‌ها بوده؛ زمینه هم‌سنجی این میدان‌ها را پدید آورده است.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

پژوهشگرانی در ارتباط با سیما و نمای شهری به پژوهش پرداخته‌اند: سیمای یک شهر به تمامی عواملی از یک شهر گفته می‌شود که چشم قادر به دیدن آن‌هاست. این عوامل به صورت منفرد، پیوسته و دسته‌جمعی عمل می‌کنند (لینچ، ۱۳۸۵، ۲۳). در واقع سیما یا تصویر ذهنی، ذهنیتی است که

از طریق ادراک و پردازش منظر در ذهن انسان ایجاد می‌شود (منصوری، ۱۳۸۳، ۹۴). سیما و منظر شهری نشان‌دهنده فرهنگ و تاریخ یک شهر یا اجتماع است که در ذهن افراد استفاده‌کننده تأثیرگذار است (کالن، ۱۳۷۷، ۱۵). شکل شهر، معادل با «سیمای شهر» گرفته شده است، که افرادی همچون اسمایلز در سال ۱۹۵۵م. آن را به عنوان مترادف شهری چشم‌انداز مطرح کرد و شامل اشکال مرئی مناطق ساخته شده است (مدنی‌پور، ۱۳۹۲، ۴۶).

منظر شهرها مورد قضاوت ناظران با نحوه درک و خوانش منظر شهری از سوی مردم و کاربران فضا قرار می‌گیرند (وحدت، سجادزاده و کریمی‌مشاور، ۱۳۹۴، ۱۷). منظر در تعاریف همواره وابسته به دو عنصر اصلی بوده است که با حذف هر یک فهم منظر دچار مشکل می‌شود؛ اول محیطی است که انسان را در بر می‌گیرد و دوم انسانی است که درصدد درک و ارتباط با محیط بدان ورود می‌کند (ماهان و منصوری، ۱۳۹۶، ۲۶). سیمای شهر در واقع کلیتی به‌هم‌پیوسته است که شامل نمادها و نشانه‌هاست و به مفاهیم، معانی و ارزش‌ها و غیره واقعیت می‌بخشد (پاکزاد، ۱۳۸۶، ۲۱).

سیما و منظر شهری، دارای ماهیت مکان و محصول تجربه انسان در فضا و پدیده‌ای است عینی - ذهنی، پویا و نسبی بوده که در تعامل با تاریخ و طبیعت شکل می‌گیرد (مراض مهربانی، منصوری و جوادی، ۱۳۹۶، ۱۰). باید در فضاهای شهری با برنامه‌ریزی سنجیده و تدریجی، فضاهایی را تأمین کرد که در آن‌ها فعالیت‌های متنوع کافی انجام شود تا در ساعات مختلف روز فضا را از افراد در رده‌های سنی متفاوت و اقشار گوناگون اجتماعی مملو نماید (حق‌بیان و شکوهی‌بیدهدنی، ۱۳۹۸، ۴۷). منظر شهری، به شکل جدایی‌ناپذیری با جداره‌سازی مرتبط است (حناچی، مظفر و جعفری، ۱۳۹۷، ۷۸). تنها نماها هستند که جاذبه سیما را با وجود مقیاس، زمینه و بافت ساختمان به مردم عرضه می‌کنند (آنتونیادس، ۱۳۹۳، ۱۳۶). برخی دیگر از پژوهشگران به بررسی جداره پرداخته‌اند: جداره‌ها سطوح عمودی تعریف‌کننده یک معبرند. جداره یا بدنه فضا بخش اصلی کالبدی یک فضا را تشکیل می‌دهد (طباطبایی، ۱۳۹۰، ۱). جداره، آرایش و انتظامی از چند صفحه است و از طریق آن ورود از بیرون به میدان یا از درون میدان به ابنیه اطراف میسر می‌شود (نژادستاری، ۱۳۹۰، ۶۰). جداره زیرمجموعه محصوریت و میانه شامل تناسب و شکل هست که طراح شهری وظیفه دارد، قلمرو دخالت طراحی شهری را در حیطه معماری، زمینه و تقابل آن با خلاقیت معماری و ابزار کنترل طراحی شهری، بررسی کند (حقیریان، سجادزاده و کریمی‌مشاور، ۱۳۹۵، ۳۰). پژوهش مشابه در ایران بسیار کم‌شمار هست که می‌توان به طور خاص یک مورد را نام برد. مورد یادشده تحت عنوان «بازآفرینی میدان امین‌السلطان»

گونگون با توجه به وضعیت تشابه و تفاوت آن‌ها بررسی می‌شود. نحوه چینش و کنار هم قرارگیری عناصر در نمای میدان‌ها با توجه به ویژگی‌های هندسی، تناسباتی و وجوه شکلی قاب‌بندی‌ها مورد تحلیل قرار می‌گیرد و در پایان با بررسی‌های به‌عمل‌آمده گونه‌شناسی کلی از ویژگی‌های میدان‌ها در گستره نمای شهری آن‌ها ارائه می‌شود. در پژوهش حاضر به بررسی میدان‌های دوره قاجار و اوایل پهلوی شهر تهران پرداخته می‌شود.

دلایل متعددی برای انتخاب وجود داشته است که می‌توان به مواردی از قبیل عدم وجود میدان در دوره‌های قبل از قاجار و پهلوی اشاره کرد. همچنین عموماً میدانی که پس از این زمان ساخته شده دارای هویت شهری ایرانی نیست و دیگر آن ویژگی تاریخی ارزشمند را ندارد که منجر به انتخاب بازه زمانی شود. از بین میدان‌ها، آن‌هایی انتخاب خواهند شد که دارای معماری ایرانی است و در دوره‌های مختلف دارای تغییراتی بودند و تنوع شکلی، فرمی و کاربری داشته‌اند. میدان‌های توپخانه^۴، میدان ارگ^۵، میدان حسن‌آباد، میدان مخبرالدوله، سبزه میدان و میدان محمدیه تهران مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

میدان

جداره میدان‌های تهران را بناهایی شکل می‌دهد که آن را به چند دسته تقسیم کرده‌اند: دسته اول در جداره میدان دارای بناهای تجاری، اداری و نظامی (حکومتی) بوده که براساس اصول طراحی و برپایه نقشه، اجرا شده و در یک یا دو اشکوب^۶ احداث شده است، دسته دوم میدان‌هایی هستند که جداره آن‌ها را بناهایی شکل می‌دهند که در اشکوب اول دارای فضاهای

(محرابیان، ۱۳۹۳) انجام یافته است. بررسی داده‌های این پژوهش مبین این واقعیت است که باید پژوهشی دیگر با داده‌های جدید، تکمیلی و اصلاح‌شده به مثابه تکمله آن انجام شود.

تحقیقات پیشین مشخص‌کننده آن است که اکثر تحلیل‌ها به شکل مطالعات موردی بر روی میدان‌ها انجام شده است. در حالی که این مقاله برای نخستین بار جنبه‌های بصری و کالبدی نمای میدان‌ها را در گونه‌های متفاوت مورد مقایسه قرار داده است. تاکنون کمتر پژوهشگری به بررسی نظامات و ساختارهای کلی در شکل‌گیری نما و تناسبات و فرم‌های که باعث پدید آمدن این نظام‌ها شده‌اند؛ پرداخته است.

مقاله حاضر به بررسی نظامات و ساختارهای کلی در شکل‌گیری نمای میدان‌های تهران و همچنین تناسبات و شکل‌هایی که باعث پدید آمدن این نظام‌ها شده است؛ می‌پردازد. در گستره میدان، سیما و نمای شهری نظریه پردازان، نظریه‌های گوناگونی را مطرح کرده‌اند (جدول ۱ و ۲). بر پایه اهداف این پژوهش نظریه‌پردازی که اندیشه‌های آن‌ها چارچوب نظری این پژوهش را مشخص می‌سازد؛ انتخاب شده‌اند. در راستای پاسخ‌دادن به پرسش‌ها و دستیابی به اهداف، نظرات این اندیشمندان بنیان کار قرار خواهد گرفت.

روش تحقیق

در این پژوهش با استفاده از منابع مکتوب کتابخانه‌ای، اسناد تصویری و نقشه‌ها با روش مطالعه مقایسه‌ای به تحلیل و بررسی میدان‌های تهران پرداخته است. ابتدا به دسته‌بندی عناصر موجود در نماها پرداخته می‌شود. در گام بعد میدان‌های

جدول ۱. نظریه‌پردازان و نظریه‌ها در گستره سیما و نمای شهری. مأخذ: نگارندگان.

ردیف	صاحب نظران	نظریات ارائه شده در گستره سیما و نمای شهری
۱	آلبرت فرای (Albert Frye)	جهت نمایان شدن بستر عناصر که در سطح گذر قرار گرفته‌اند همانند درختان بایستی از نماهایی با قاب‌بندی یکسان بهره گرفت (فرای، ۱۳۸۷، ۶۰).
۲	کوین لینچ (Kevin Lynch)	عواملی که براساس آن‌ها تصویری واضح از شهر در ذهن به وجود می‌آید عبارت است از «راه»، «نشانه»، «لبه»، «گره»، «محله» (لینچ، ۱۳۹۵، ۲۱).
۳	رودلف آرنهایم (Rudolf Arnheim)	عناصر محیطی مشخص‌کننده ویژگی‌های بصری نماهای بیرونی هستند (آرنهایم، ۱۳۹۴، ۱۲۳).
۴	فرانسیس دی. کی. چینگ (Frank Ching)	سطح دیوار به عنوان یک عنصر تأثیرگذار بصری یا به شکل مجزا و یا به وسیله فرم، رنگ، بافت و ماده سازنده در ساختار شهری، خود را به نمایش می‌گذارد و یا با سقف و کف ترکیب می‌شود (دی. کی. چینگ، ۱۳۸۰، ۲۴).
۵	گوردن کالن (Gorden Cullen)	هنری که با یکپارچه کردن ساختار بصری، مجموعه بناها، گذرها و مکان‌ها را می‌سازد منظر شهری نام دارد (کالن، ۱۳۷۷، ۱۵).
۶	جهانشاه پاکزاد	منظر شهری، منحصر به نمای بناهای یک شهر نمی‌شود (پاکزاد، ۱۳۸۲، ۵۲).

جدول ۲. نظریه پردازان و نظریه‌ها در گستره میدان. مأخذ: نگارندگان.

ردیف	صاحب نظران	نظریات ارائه شده در گستره میدان
۱	کامیلو زیته (Camillo Sitte)	باید تناسب مطلوبی بین میدان و اندازه بناها برقرار ساخت (زیته، ۱۳۹۴، ۶۷).
۲	کلیف موتین (Cliff Moughtin)	«میدان فضایی است تهی که دورتادور آن را ساختمان‌هایی همچون تابلوهای یک نمایشگاه احاطه کرده‌اند» (موتین، ۱۳۹۵، ۱۱۳).
۳	لئون آلبرتی (Leon Battista Alberti)	هر میدان باید فضا و تزئینات خاص خود را داشته باشد (Alberti, 1986, 81).
۴	مارکوس ویتروویوس (Marcus Vitruvius Pollio)	میدان‌ها باید با ساکنانش تناسب داشته باشند (Vitruvius Pollio, 1960, 132).
۵	پاول زوکر (Paul Zucker)	میدان را به عنوان جزئی زنده و پویا از شهر مرتبط با شرایط اجتماعی - اقتصادی و فنی در حال تغییر می‌داند (نظری و آسیایی، ۱۳۹۴، ۶۹ به نقل از توسلی، ۱۳۷۱، ۴۱).
۶	راب کرییر (Rob Krier)	تجمع خانه‌ها به دور یک فضای باز که با حداقل رساندن سطوح بیرونی آمادگی دفاعی در برابر حملات بیرونی را امکان‌پذیر می‌ساخت (کرییر، ۱۳۹۴، ۱۶).
۷	یورگن کنیرش (Jurgen Knirsh)	میدان باید بدون هیچ‌گونه عذر و بهانه‌ای پاسخگوی نیازهای عمومی باشد (کنیرش، ۱۳۹۲، ۱).
۸	توماس تیس اونسن (Thomas Thiis - Evensen)	میدان فضایی آرام و دارای سکون را ایجاد می‌کند (تیس اونسن، ۱۳۹۱، ۵۱).
۹	راجر ترانسیک (Roger Trancik)	میدان را به عنوان فرم سازمان‌دهنده اولیه در ساختار شهر معرفی می‌کند (آسیایی، ۱۳۸۹، ۵۷).
۱۰	حسین سلطانزاده	فضاهای باز و وسیعی که دارای محدودهای محصور یا کمابیش معین بودند (سلطانزاده، ۱۳۹۲، ۸۲).
۱۱	محمود توسلی و ناصر بنیادی	فضاهایی که نقش جمع‌کردن خانه‌ها یا عناصر شهری و محله‌ای را داشته باشند میدان می‌نامند (توسلی و بنیادی، ۱۳۷۱، ۶۱).
۱۲	جهانشاه پاکزاد	میدان به محدوده‌ای ساکن، جمع‌پذیر، یکپارچه و دارای زندگی جمعی برای شهروندان اطلاق می‌شود (پاکزاد، ۱۳۸۶، ۷۰).

میدان را مستحکم ساخته است و در اغلب میدان‌ها نسبت‌های ثابتی دارد. در میدان‌های غیرحکومتی نسبت طول جداره به طول دهانه میانی بین ۱/۴ تا ۱/۸ بوده، در صورتی که در میدان‌های حکومتی این نسبت بین ۱/۷ تا ۱۰/۱ متغیر است (جدول ۳ و ۶).

میدان‌های حکومتی مقیاس بزرگ‌تری نسبت به میدان‌های غیرحکومتی دارند. اختلاف ارتفاع به دلیل کشیدگی جداره و دهانه ورودی است که نسبت به سایر میدان‌ها پهن‌تر است. دلیل دیگر آن، کاربری میدان است که جهت رژه و نمایش‌های نظامی و گاه محاکمه افراد استفاده می‌شده است. دلیل آخر نشان دادن اقتدار مجموعه و اهمیت بناهای آن است.

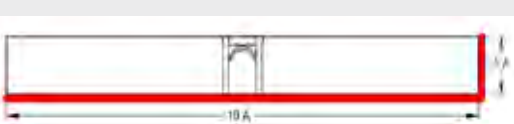

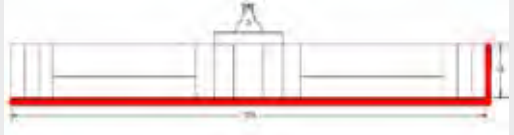
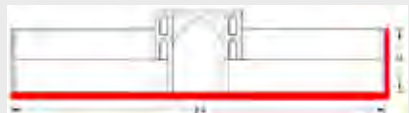

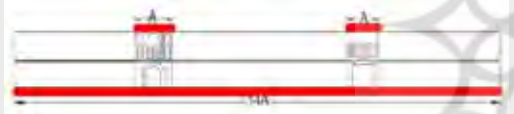

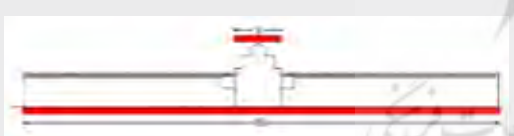
تناسبات اصلی و تناسبات بخش به بخش در جداره میدان‌های تهران رعایت شده است؛ کل مجموعه میدان اعم از فضای باز میانی و جداره‌های آن، از فواصل و تناسب برخوردارند. عموماً بازشوها، مستطیل‌های کشیده با نسبت ارتفاع ۱ به ۲

تجاری بوده و دیگر اشکوب‌ها به صورت تجاری یا فضاهای خدماتی‌اند که به تجاری‌ها خدمات می‌دهند؛ برخی از آن‌ها مسکونی هستند و اغلب در یک یا دو اشکوب احداث شده‌اند. در این پژوهش به بررسی هر دو گروه پرداخته خواهد شد.

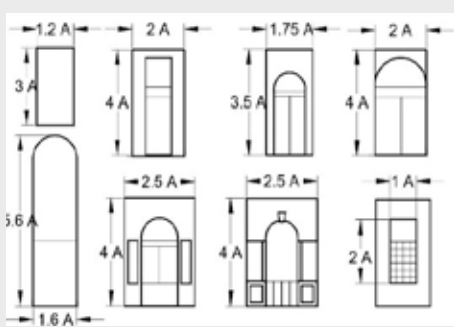
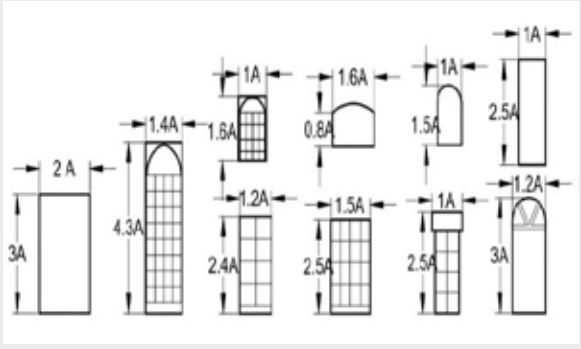
تناسبات هندسی

در این بخش به بررسی تناسبات، نسبت‌های طول به ارتفاع جداره میدان و طول سردر به طول جداره میدان و بررسی نسبت اجزای بناها پرداخته می‌شود؛ در میدان‌های حکومتی عموماً جداره‌ها کشیده و ارتفاع آن نسبتاً بلندتر است که نسبت طول جداره به ارتفاع جداره بین ۱/۱۰ (یک دهم) تا ۱/۲۰ (یک بیستم) است؛ هر چند کشیدگی در جداره‌های میدان‌های غیرحکومتی نیز وجود دارد که بین ۱/۴ تا ۱/۸ است. سردر میدان‌ها که اکثراً در دهانه وسط وجود دارد و حکم مرکز نما را دارد، به صورت حجمی قوی است که نمای کشیده و کوتاه

جدول ۳. تناسبات در میدان. مأخذ: نگارندگان.

عنوان	میدان	غیر حکومتی	میدان	حکومتی
	مخبرالدوله		محمدیه	
نسبت طول جداره به ارتفاع جداره	حسن آباد		توپخانه	
	سبزه میدان		ارگ	
	مخبرالدوله		محمدیه	
نسبت طول دهانه میانی (سردر) به طول جداره	حسن آباد		توپخانه	
	سبزه میدان		ارگ	

جدول ۴. نسبت و شکل بازشوها در میدان. مأخذ: نگارندگان.

عنوان	غیر حکومتی	حکومتی
نسبت و شکل بازشوها		

مستقیم و بدون اختلاف سطح از گذر قابلیت دسترسی دارد، اما در میدان‌های حکومتی ورودی بعد از جداره دهانه ورودی با بیشتر شدن عمق قاب به صورت دالانی است که ورودی را شاخص تر می‌کند. همچنین بازشوها (پنجره‌ها) نیز در این میدان‌ها بعد از رواق‌هایی وجود دارد که در جداره میدان و به صورت نما قابل رؤیت است و باعث پس‌نشستگی بنا می‌شود. شباهت هردو گروه در قسمت ورودی اصلی آن است که در قسمت قاب سردر یک برجستگی^۱ یا فرورفتگی^۲ دارند که در برخی از میدان‌ها ترکیبی از هردوی آن‌ها و برخی دیگر به صورت جداگانه است (تصویر ۱) و پس از ورود به آن به یک فضای با عمق زیاد، عقب‌نشسته و باعث تأکید بیشتر به ورودی می‌شود که همراه با ایجاد سایه روشن است. شباهت

و ۲ به ۳ هستند. برخی از بازشوها در قسمت فوقانی دارای قوس‌هایی هستند، که تناسب آن‌ها با نسبت ۱ به ۱،۵۰ و ۲ به ۳ هست. همچنین دهانه قاب‌هایی که بازشوها در آن قرار می‌گیرند، در میدان‌های حکومتی و غیرحکومتی از نسبت‌های ثابتی برخوردارند (جدول ۴).

بررسی ورودی و رواق نسبت به دیوارهای پیرامون

در بدنه میدان‌های غیرحکومتی، ورودی و بازشوها در اشکوب اول بدون هیچ‌گونه پیش‌نشستگی یا پس‌نشستگی، همباد جداره میدان به بنا متصل می‌شود. در واقع جداره به صورت مستقیم جهت استفاده از بناهای پشت آن، قابل دسترس است و گاه نیز دارای حد فاصلی به صورت رواق بوده که به صورت

	اشکوب اول سپه دوره دوم	غیرحکومتی		اشکوب اول حسن آباد	حکومتی
	اشکوب دوم سپه دوره دوم			اشکوب دوم حسن آباد	
	سردر سپه دوره دوم			سردر حسن آباد	
	اشکوب اول سپه دوره اول			اشکوب اول سبزه میدان	
	اشکوب دوم سپه دوره اول			اشکوب دوم سبزه میدان	
	سردر سپه دوره اول			سردر سبزه میدان	
<p>سردر رواق سربسته اشکوب دوم فاقد رواق رواق سرباز اشکوب دوم رواق اشکوب اول </p>					

تصویر ۱. مطالعه مقایسه‌ای رواق و سردر ورودی به میدان. مأخذ: نگارندگان.

شکلی است: گونه نخست: دارای طاق نما در بخش بالایی، گونه دوم: بدون شکل خمیده در بالای آن و به صورت صاف و گونه سوم: نما در همکف صاف و اشکوب دوم دارای طاق نماست (جدول ۵). این گونه‌ها در میدان‌ها با تعداد اشکوب‌های متفاوت، مشترک است.

بررسی قاب‌بندی

تحلیل‌ها نشان داده است که نه تنها شکل قاب در میدان‌های حکومتی و غیرحکومتی یکسان است، افزون بر آن محل قرارگیری قاب در آن‌ها نیز یکسان است. در واقع قاب‌ها به صورت ریتمیک تکرار می‌شوند و اکثراً در قسمت مرکزی، سردری وجود دارد که یکنواختی را از بین می‌برد و تنوع و

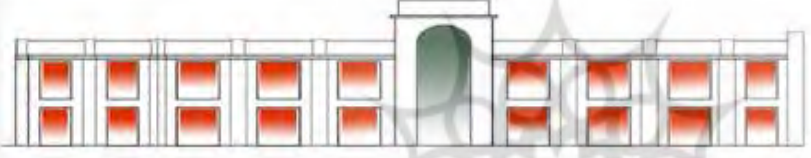

دیگر اکثر میدان‌های حکومتی و غیرحکومتی، این است که در اشکوب دوم دارای دالان پیرامونی هستند که در برخی از میدان‌ها دارای سقف و در برخی دیگر فاقد سقف است (نک. تصویر ۱). انضمام عناصری چون راهروها و ردیف طاق‌نماها به بناهای گرداگرد میدان بر میزان پیوستگی بصری آن افزوده است (کوربت، ۱۳۹۳، ۱۰۱).

گونه‌بندی شکلی

با توجه به کاربری‌ها، تزئینات، سطوح پر و خالی، قاب‌بندی و محل‌های قرارگیری میدان در شهر به بررسی میدان با گونه‌بندی شکلی مختلف پرداخته شده است.

در میدان‌های حکومتی و غیرحکومتی نما دارای سه گونه

جدول ۵. پیوستگی و نحوه قرارگیری قاب‌ها در جداره میدان. مأخذ: نگارندگان.

عنوان	اسم	تصویر بازنمایی شده
	مخبرالدوله	
غیرحکومتی	حسن آباد	
	سبزه میدان	
	توپخانه	
حکومتی	توپخانه	
	توپخانه	

در ارتباط با همین واحدهای تجاری یا فضاهای مجزاست. نمای اشکوب اول با توجه به نوع کاربری نیاز به ویتترین بیشتری دارد که منجر به ایجاد بازشوهایی با دهانه بازتر و طاق‌نمایی با ارتفاع بیشتر نسبت به اشکوب دوم است. در میدان‌های حکومتی با توجه به کاربری بناهایی که اصولاً دارای فضاهای نظامی و اداری بوده و نیاز به سطح بسته‌تری داشتند، بیشتر بازشوها در قاب‌های اشکوب اول میدان‌های حکومتی کوچک‌تر از اشکوب اول در میدان‌های غیرحکومتی است. میزان سطح جداره به بازشوها در میدان‌های حکومتی ۰۷٪ تا ۳۳٪ و در میدان‌های غیرحکومتی ۲۶٪ تا ۴۰٪ است که این امر ناشی از نیاز به بازشوهایی متفاوت در آن‌ها، با توجه به کاربری میدان‌ها است (جدول ۷).

همانطور که در مباحث قبل ذکر شد در هر دو گونه میدان، واحدهای تکرارشونده باعث ایجاد فضایی دل‌انگیز و زیبا شده است. قاب‌ها و سطوح شفاف و کدر، ورودی، سطوح خالی، خطوط نما، بالکن، کنسول یا پیش‌آمدگی، ستون، الحاقات نمای بدنه‌های میدان، عناصری هستند که بخشی از طرح اولیهٔ ابنیهٔ جداره میدان‌ها بوده‌اند و تأثیر به‌سزایی در شکل منظر شهری را ایجاد کرده است. ریتم و تکرار این عناصر را می‌توان به زیبایی در میدان‌ها حکومتی و غیرحکومتی دید (تصویر ۲)، همین‌طور شکست ریتمی در وسط نما و ابتدا و انتهای جداره منجر به تقارن چشم‌گیر بناها و ترکیب‌بندی زیبایی آن‌ها شده است.

به دلیل زیبایی همیشگی و انکارناپذیر تقارن، جدارهٔ میدان‌ها بسیار چشم‌نواز است. بیشترین استفاده از برج‌ها، جهت دسترسی به اشکوب‌های بالاست. تفاوتی که در برج‌های میدان‌ها وجود دارد؛ این است که فرم برج‌ها در میدان‌های

حرکت دلنوازی به بدنه میدان می‌دهد. همچنین برج‌های عمودی در ابتدا و انتهای جدارهٔ اکثر میدان‌ها به عنوان عنصری شاخص از لحاظ ارتفاعی خودنمایی می‌کنند. در هر دو گونه میدان، قاب‌ها در هر اشکوب به شکل‌های هماهنگ تکرار می‌شوند و افزون بر آن قاب‌بندی در دهانهٔ وسط (ورودی) نسبت به دهانه‌های دیگر بزرگ‌تر است.

اصولاً قاب‌ها در اشکوب اول به صورت طاق‌نمای ساده و یا دهانهٔ تخت است و در اشکوب دوم به صورت سه طاق‌نمای مجاور هم در یک قاب یا یک طاق‌نما با بازشو مستطیل ساده کوچک در وسط است (تقریباً با همان نسبت دهانهٔ قاب در اشکوب اول). در بعضی از میدان‌ها، پوشش قاب‌ها به صورت کاملاً تخت است. همچنین در قسمت میانی بدنهٔ نما، نسبت به ارتفاع جداره بلندتر و همچنین دارای قوس با ارتفاع بیشتر است. قاب آجرچینی، پیرامون پنجره و نمای بالای آن را فراگرفته است (نک. جدول ۵).

دهانهٔ قاب‌ها در هر اشکوب، در حدود چهار متر و دهانهٔ قاب‌های کوچک در حدود دو و نیم متر است؛ در باب تناسبات ذکر شده (نک. جدول ۴) نیز امکان تشخیص بازشوهایی این دو گروه وجود دارد. نسبت فضای قاب‌بندی شده به سطح جداره در میدان‌های غیرحکومتی ۳۶٪ تا ۶۰٪ و در میدان‌های حکومتی ۴۰٪ تا ۶۹٪ است (جدول ۶).

بررسی سطوح پر و خالی در جدارهٔ میدان

در هر دو گروه از میدان‌ها کل دهانهٔ قاب‌بندی‌شده در جدارهٔ میدان به صورت بازشو نیست، بلکه بازشو بسیار کوچک‌تر از قاب است. میدان‌های غیرحکومتی در اشکوب اول، عموماً شامل واحدهای تجاری بوده و در اشکوب دوم دارای فضاهایی

جدول ۶. تناسبات سطح قاب به سطح جداره. ماخذ: نگارندگان.

عنوان	میدان‌های حکومتی	میدان‌های غیرحکومتی
نسبت سطح قاب‌بندی‌شده به سطح جداره در اشکوب اول	۴۱٪ تا ۶۶٪	۴۲٪ تا ۷۰٪
نسبت سطح قاب‌بندی‌شده به سطح جداره در اشکوب دوم	۳۹٪ تا ۷۲٪	۳۰٪ تا ۵۰٪
مجموع نسبت سطح قاب‌بندی‌شده به سطح جداره	۴۰٪ تا ۶۹٪	۳۶٪ تا ۶۰٪
تناسبات جداره (نسبت طول به ارتفاع)	۱/۱۰ تا ۱/۲۰	۱/۴ تا ۱/۸
شباهت سطوح قاب‌بندی‌شده در میدان‌های حکومتی و غیرحکومتی	قاب در اشکوب دوم اصولاً از اشکوب اول کوچک‌تر است.	

دهانهٔ اشکوب اول در میدان‌های غیرحکومتی با توجه به نوع کاربری تجاری و نیاز به ویتترین بیشتر است. در میدان‌های حکومتی با توجه به کاربری که به صورت حکومتی و اداری است، نیاز به سطح بسته‌تری دارد. قاب در میدان‌های غیرحکومتی در اشکوب اول به جدارهٔ میدان چسبیده و بدون اختلاف ارتفاع نسبت به سطح گذر است. در صورتی که، در میدان حکومتی با رواق که ایجاد شده از جداره میدان دارای فاصله است.

تفاوت سطوح قاب‌بندی‌شده در میدان‌های حکومتی و غیرحکومتی

جدول ۷. تناسب سطح بازشو به سطح جداره. مأخذ: نگارندگان.

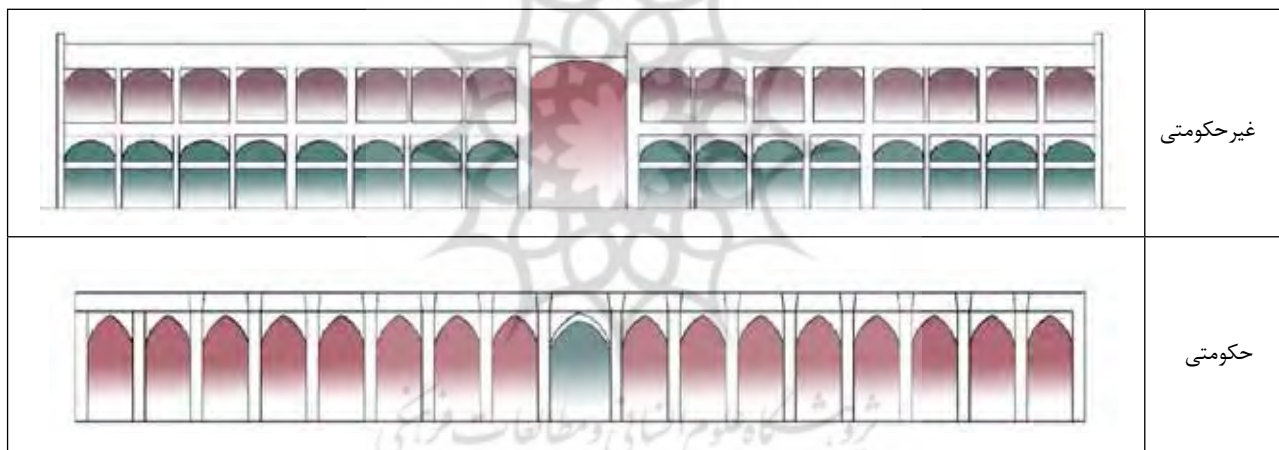
عنوان	میدان‌های حکومتی	میدان‌های غیر حکومتی
نسبت سطح بازشوها به سطح جداره در اشکوب اول	۰.۸٪ تا ۳.۴٪	۳۵٪ تا ۵۰٪
نسبت سطح بازشوها به سطح جداره در اشکوب دوم	۶٪ تا ۳۲٪	۲۱٪ تا ۳۰٪
مجموع نسبت سطح بازشوها به سطح جداره‌ها	۰.۷٪ تا ۳.۳٪	۲۶٪ تا ۴۰٪

شباهت سطح بازشوها به سطح جداره در میدان‌های حکومتی و غیر حکومتی

بازشو در اشکوب اول به صورت تک‌دهانه بوده و در اشکوب‌های فوقانی به صورت چند قاب است (نک. جدول ۵).

تفاوت سطح بازشوها به سطح جداره در میدان‌های حکومتی و غیر حکومتی

بازشو در اشکوب اول با توجه به نوع کاربری تجاری نیاز به ویتترین بیشتری دارد. در میدان‌های حکومتی با توجه به کاربری حکومتی و اداری نیاز به سطح بسته‌تری جهت امنیت دارند (نک. جدول ۵).

تصویر ۲. تقارن، ریتم و تکرار در میدان. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۳. جانمایی و فرم برج‌ها در جداره میدان. مأخذ: نگارندگان.

ریتم ثابت آن را استحکام می‌بخشد. تناسب ثابتی در سردر میدان‌ها وجود دارد، در میدان‌های غیرحکومتی نسبت طول جداره به طول دهانه میانی بین یک‌چهارم و نیم تا یک‌هشتم و در میدان‌های حکومتی این نسبت بین یک‌هفتم تا یک‌دهم متغیر است (نک. جدول ۳ و ۶).

نحوه قرارگیری جداره میدان‌ها و دسترسی به فضاهای پشت آن به دو گونه است. در اشکوب اول اغلب میدان‌های حکومتی در ابتدا به یک فضای رواق مانند دسترسی دارد که از قرارگیری قاب‌ها در کنار یکدیگر شکل گرفته است. پس از عبور از رواق‌ها به بازو جداره‌ها می‌رسد، اما در میدان‌های غیرحکومتی اغلب به صورت مستقیم به فضاهای پشت جداره میدان از طریق بازشوهایی که در درون قاب قرار دارند، بدون اختلاف سطح دسترسی ایجاد شده است. شباهت‌ها در هر دو نوع میدان وجود دارد؛ از این قبیل که هر دو میدان دارای سردری هستند که با برجستگی و فرورفتگی و همچنین بلندی و پهن‌تر بودن نسبت به قاب‌های دیگر تأکید بر مفهوم ورودی دارند و آن را نسبت به بقیه قسمت‌های جداره شاخص می‌کند. دیگر شباهت در اشکوب دوم بوده که اغلب دارای رواق‌های فاقد سقف است (نک. تصویر ۱).

در جداره میدان‌های حکومتی و غیرحکومتی محل قرارگیری قاب، سردر و برج‌های عمودی به صورت ثابت است. قاب‌ها به صورت ریتمیک تکرار می‌شود و سردرها و برج‌های عمودی این ریتم و تکرار را می‌شکنند و منجر به حرکت چشم و عدم یکنواختی در جداره می‌شوند. در اغلب میدان‌های هر دو گروه در اشکوب اول قاب‌ها به صورت طاق‌نما ساده و یا تخت بوده و در اشکوب دوم قاب‌های اغلب تک‌طاق‌نما، سه طاق‌نما و یا به صورت مستطیل است (نک. جدول ۵). دهانه قاب‌ها در هر اشکوب، دارای دو نسبت است که قاب بزرگ‌تر در حدود چهار متر و دهانه قاب‌های کوچک در حدود دو و نیم متر است، اغلب از دهانه کوچک جهت دسترسی عمودی به اشکوب دیگر استفاده می‌شود (نک. جدول ۴). کلیه ویژگی‌های مطرح‌شده در مورد عناصر تشکیل‌دهنده جداره از قبیل جانمایی قاب‌ها، بازشوها، نحوه قرارگیری اشکوب‌ها، رواق‌ها، برج‌های عمودی، پیش‌آمدگی سردر و جداره، سطوح پر و خالی به خوبی در جداره میدان‌ها مشهود است و نقش تأثیرگذار در منظر شهری دارد. نسبت فضای قاب‌بندی‌شده به سطح جداره در میدان‌های غیرحکومتی بین یک‌چهارم تا سه‌چهارم و در میدان‌های حکومتی بیش از نیمی از آن است (نک. جدول ۶).

راهکارهای ارائه‌شده در این مقاله برای نخستین‌بار می‌تواند معیار خوبی برای انتخاب عناصر، تناسبات و نظام ساختاری در طراحی میدان‌های امروزی باشد. از سوی دیگر بررسی نظام‌های ساختاری مشخص ساخت، نشان می‌دهد برخی از نظامات و تناسبات در ساختار طراحی این میدان‌ها بیشتر به کار رفته

غیرحکومتی مخروط ناقص نزدیک به استوانه بوده، درحالی‌که گاهی در میدان‌های حکومتی به صورت منشور یا هرم ناقص است (تصویر ۳). با قرار گرفتن در هر نقطه از میدان، بازبودن و گسیختگی و یا بالعکس آن یعنی کم‌بودن زاویه دید و فشار جداره‌ها به بیننده القا نمی‌شود. بناها اکثراً (بیش از ۹۰٪) به صورت یکنواخت و دو اشکوب هستند (نک. جدول ۵).

بحث

پژوهشگران زیادی در حوزه میدان‌های شهری به جنبه‌های کارکرد، شکل‌گیری و کاربری میدان پرداخته‌اند، اما تا به حال پژوهشی درخصوص میدان‌ها به بررسی و بازنمایی بصری جداره میدان با روش مطالعه مقایسه‌ای نپرداخته است.

در این پژوهش برای نخستین‌بار به بازنمایی بصری جداره میدان‌های شهر تهران با شیوه مطالعه مقایسه‌ای پرداخته شده است. در این راه اسناد توصیفی و تصویری از یک‌سو و تحلیل اشکال بر پایه مطالعات مقایسه‌ای از سوی دیگر به همراه بهره‌گیری از نرم‌افزارهای ترسیمی مدل‌ساز برای دستیابی به اهداف این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است.

نتیجه‌گیری

در بررسی نمای شهری میدان‌های تهران، شباهت‌ها و تفاوت‌های نمای میدان‌های حکومتی و غیرحکومتی، ویژگی‌های خاص و عام آن را آشکار ساخت. در مطالعه مقایسه‌ای نمای این دو گروه میدان، با شبیه‌سازی نمونه‌ها و مقایسه شکلی جزئیات آن‌ها با استفاده از نرم‌افزار مدل‌سازی دوبعدی و محاسبه میزان سطوح، در باب هشت گونه شکلی بازشو در میدان‌های غیرحکومتی و ۱۰ گونه شکلی بازشو در میدان‌های حکومتی است و هر دو گروه میدان‌ها، سه گونه شکلی نما دارد که به صورت طاق‌نما، تخت و یا به صورت ترکیبی از این دو بوده و در برخی موارد در هر اشکوب یکی از این گونه‌ها واقع شده است (نک. جدول ۵). تناسبات هندسی برای بررسی تفاوت‌ها و شباهت‌های آن‌ها استفاده شد.

در کلیه قسمت‌های جداره اعم از بازشو، قاب و فضاهای میانی، میدان‌های حکومتی و غیرحکومتی تناسب رعایت شده است؛ اغلب بازشوها دارای نسبت یک‌پنجم و دوسوم و مستطیل هستند. برخی دیگر نیز به صورت قوس‌دار که دارای تناسب یک به سه و دو به سه است. این تناسبات در قاب‌های دارای بازشو و فاقد آن، نیز وجود دارد (نک. جدول ۴).

در هر دو نوع میدان حکومتی و غیرحکومتی، کشیدگی در جداره‌ها وجود دارد. در میدان‌های حکومتی نسبت طول جداره به ارتفاع بین یک‌دهم تا یک‌بیستم و در میدان‌های غیرحکومتی یک‌چهارم تا یک‌هشتم است. در اغلب میدان‌ها سردر به صورت حجمی قوی در مرکز وجود دارد و جداره کشیده میدان و

است. پیشنهاد می‌شود در طرح‌های آتی و مرمت میدان‌های تاریخی به ترکیبات، تناسبات، هندسه در نما و قاب‌بندی و خط آسمان توجه بیشتری شود تا از ایجاد اغتشاش در سیمای شهری کاسته شود و زمینه مناسب جهت ایجاد نما و بستری مطلوب در خلق فضاهای با کیفیت به عنوان یکی از اهداف قابل اهمیت طراحی فراهم شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. جداره متشکل از دیوار چند بنا و ملحقاتی بوده که به شکل پیوسته و بلافاصل است.
۲. میدان‌های حکومتی شامل کلیه میدان‌هایی بوده که به دستور مستقیم دولت ساخته شده است؛ از جمله میدان‌های نظامی.
۳. میدان‌های غیرحکومتی عموماً در گستره فرایند شهری شکل گرفته‌اند.
۴. دوره اول از سال ۱۲۷۰ تا ۱۳۰۰، دوره دوم از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰ و ۱۳۵۷ تا ۱۳۵۷.
۵. دوره اول سال ۱۲۵۶ تا ۱۳۰۵ و از سال ۱۳۰۵ تا ۱۳۵۷.
۶. هر مرتبه از پوشش را اشکوب می‌گویند که در عربی به آن طبقه اطلاق می‌شود.
۷. در هر دو دسته از میدان‌ها و در برخی از قسمت‌های جداره که تعداد آن‌ها کم است، اشکوب‌های بیشتری قرار دارد.
۸. نسبت به جداره پیش‌نشسته دارد.
۹. نسبت به جداره پس‌نشسته است.
۱۰. در برخی از میدان‌ها با توجه به طول زیاد میدان زیاد نیاز به چند ورودی است. سردر اصلی اصولاً در مرکز جداره قرار می‌گیرد.

فهرست منابع

- آرنه‌ایم، رودلف. (۱۳۹۴). پویه‌شناسی صور معماری، نیروهای ادراک بصری در معماری. چاپ پنجم. (ترجمه مهرداد قیومی بیدهندی). قم: انتشارات فرهنگ.
- آسیایی، محمد. (۱۳۸۹). میددین شهری از معنا و مفهوم تا واقعیت آن در شهرهای ایران. چاپ اول. (ویرایش پرویز آسیایی). تهران: انتشارات طحان/ هله.
- آنتونیادس، آنتونی. (۱۳۹۳). بوطیقای معماری (آفرینش در معماری (۲) ترجمه احمدرضا آبی). تهران: انتشارات سروش.
- پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۲). پدیدارشناسی نمای ساختمان‌های مسکونی و سیر تکوینی توقعات از آن. نشریه هنرهای زیبا، ۱۴(۱۴)، ۵۱-۶۲.
- پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۶). مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری. تهران: انتشارات شهیدی.
- توسلی، محمود و بنیادی، ناصر. (۱۳۷۱). طراحی فضاهای شهری. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- تیس اونسن، توماس. (۱۳۹۱). گونه‌شناسی فضا در شهرسازی روشی به منظور طراحی زیباشناسه شهرها (ترجمه مهشید شکوهی). تهران: انتشارات دانشگاه هنر.
- حق‌بیان، رسول و شکوهی بیدهندی، محمدصالح. (۱۳۹۸). کنکاشی در مطالعه نظام‌مند زندگی جمعی در فضای شهری موردکاوی: پیاده‌راه

- هفده شهریور تهران. مجله منظر، ۱۱(۴۶)، ۴۰-۴۹.
- حقیریان، شیدا؛ سجادزاده، حسن و کریمی مشاور، مهرداد. (۱۳۹۵). اولویت بصری میدان‌ها شهری از منظر کاربران (نمونه موردی: میدان‌های شهر همدان). مجله آمایش محیط، ۹(۳۵)، ۲۳-۴۲.
- حناچی، پیروز؛ مظفر، فرهنگ و جعفری، یاسر. (۱۳۹۷). حفاظت از منظر شهری تاریخی در جداره‌های تجاری؛ تبیین چارچوب مداخله بر مبنای تجارب بهسازی خیابان ناصرخسرو تهران. فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، ۸(۳۲)، ۷۷-۸۷.
- دی. کی. چینگ، فرانسیس. (۱۳۸۰). معماری: فرم، فضا و نظم. چاپ هفتم. (ترجمه زهره قراگزلو). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- زیتنه، کامیلو. (۱۳۹۴). ساخت شهر براساس مبانی هنری (ترجمه فریدون قریب). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- سلطان‌زاده، حسین. (۱۳۹۲). فضاهای شهری در بافت‌های تاریخی ایران. تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- سوادکوهی‌فر، ساسان. (۱۳۷۸). میدان‌های تهران در گذر زمان. تهران: انتشارات بهراد.
- طباطبایی، ملک. (۱۳۹۰). جداره‌های شهری و نقش آن‌ها در فضای شهری (معیارهای نامسازی در فضای شهری). تهران: نشر آرمانشهر.
- فرای، آلبرت. (۱۳۸۷). در جستجوی معماری پویا (ترجمه مهسا ذوالریاستین و مهدیه ساریخانی). تهران: انتشارات نشر پشتون.
- کالن، گوردن. (۱۳۷۷). گزیده منظر شهری (ترجمه منوچهر طبیبیان). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- کریر، راب. (۱۳۹۴). فضای شهری. چاپ چهارم. (ترجمه خسرو هاشمی‌نژاد). اصفهان: انتشارات نشر خاک.
- کنیرش، یورگن. (۱۳۹۲). میدان‌های شهری معماری و طراحی فضاهای باز (ترجمه علیرضا استواری و فریدون قریب). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- کوربت، نیک. (۱۳۹۳). دگرگونی شهرها نوزایی میدان‌های شهری (ترجمه هوشمند علیزاده و شاهو کشاورزی). تهران: انتشارات سازمان عمران و بهسازی شهری.
- لینچ، کوین. (۱۳۸۵). تئوری شکل شهر. چاپ سوم (ترجمه سیدحسین بحرینی). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- لینچ، کوین. (۱۳۹۵). سیمای شهر. چاپ دوازدهم. (ترجمه منوچهر مزینی). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ماهان، امین و منصوری، سیدامیر. (۱۳۹۶). مفهوم منظر با تأکید بر نظر صاحب‌نظران رشته‌های مختلف. مجله باغ‌نظر، ۱۴(۴۷)، ۱۷-۲۸.
- محرابیان، جواد. (۱۳۹۳). بازآفرینی میدان امین‌السلطان (پایان‌نامه منتشرنشده کارشناسی ارشد مرمت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی)، دانشگاه تهران.
- مدنی‌پور، علی. (۱۳۹۲). طراحی فضای شهری نگرشی بر فرآیندی اجتماعی- مکانی. چاپ چهارم (ترجمه فرهاد مرتضایی). تهران: انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
- مرتاض مهربانی، الناز؛ منصوری، سیدامیر و جوادی، شهره. (۱۳۹۶). رویکرد منظر در ایجاد سر زندگی خیابان ولی عصر با تأکید بر ایجاد حس مکان. مجله باغ نظر، ۱۴(۵۵)، ۵-۱۶.

- منصوری، سیدامیر. (۱۳۸۳). نقدی بر بیانیه همایش سیما و منظر شهری؛ تجارب جهانی و چشم‌انداز آینده. *مجله باغ نظر*، ۱(۲)، ۸۴-۹۶.
- موتین، کلیف. (۱۳۹۶). طراحی شهری (خیابان و میدان) (ترجمه حسنعلی پورمند) تهران: نشر آثار علمی دانشگاه تربیت مدرس.
- نژادستاری، سعیده. (۱۳۹۰). نقش میدان‌های شهری و بررسی عواقب ناشی از تنزل جایگاه آن در شهرهای امروزی با تأکید بر شهرهای ایرانی. *فصلنامه مطالعاتی شهرهای ایرانی اسلامی*، ۱(۳)، ۵۷-۷۰.
- نظری، سلدا و آسیابی، محمد. (۱۳۹۴). *بازآفرینی میدان‌های تاریخی از تئوری تا عمل*. چاپ اول. تهران: طحان.
- وحدت، سلمان؛ سجادزاده، حسن و کریمی مشاور، مهرداد. (۱۳۹۴). تبیین ابعاد مؤثر بر منظر خیابان در جهت ارتقای خوانش منظر فضاهای شهری. *مجله مطالعات شهری*، ۴(۱۵)، ۱۷-۳۶.
- Vitruvius Pollio, M. (1960). *The Ten Books on Architecture*. (M. H. Morgan, Trans.). New York: Dover.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Bagh-e Nazar Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله:

هوشمند شعبان آبادی، فرانک؛ ولی‌بیگ، نیما؛ بهزادفر، مصطفی و فیضی، محسن. (۱۳۹۹). مطالعه مقایسه‌ای میدان‌های حکومتی و غیرحکومتی تهران در گستره نمای شهری. *باغ نظر*، ۱۷(۸۲)، ۴۳-۵۴.

DOI: 10.22034/bagh.2019.172530.4006

URL: http://www.bagh-sj.com/article_101456.html

